

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Іван Дубровський*

- © Іргізова Ю. Г., 2019
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2020
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2020

Колись давно, ще за гетьманських часів, постукався у святу обитель Преображення Господнього парубок у грубому селянському одязі. Високий він був, широкий у раменах могутніх і вродливий вродою якоюсь наче чаклунською, нетутешньою, з пишним чорнявим волоссям, що гривою густою лилося йому за спину та обмальовувало смагляве лице з високим чолом, прямим носом, тонкими, але гарного малюнку вустами та очима — такими вже чорними та пронизливими, палаючими яскравим, загадковим вогнем, що видавалися їй не за очі людини. Й саме той вогонь у його очах, а може, то був відлиск невеликої свічечки — невідомо напевне — геть налякав ченця Феодосія, старця, що мав уже чимало літ, короткозорі очі та страх перед потойбічним, котрим він набридав усій братії, коли той відчинив двері пізньому гостю. Сягнувши у п'ятьмі, очі ті загадкові так вп'ялися поглядом у нещасного ченця, що той зі страху ледь свічки не вронив і залякнув на порозі, мов зачаклований, з хвилину, а може, й того більш, вдивляючись настрашеними очима в дужого та вродливого юнака, а коли

заговорив, голос його було ледь чути за завиванням вітру та вдарами розлюченого грому.

— Чого тобі, юначе? — прошамкотів беззубим ротом, з підозрою вдивляючись у високу, геть вимоклу дощем постать, нахмуривши кошлаті свої, й без того похмурі густі брови.

За спиною парубка, мов сказившись остаточно, ревіла та лютувала негода, котра проливала на землю біля монастиря нескінченні відра холодного дощу та виринала з темряви яскравими й муторними спалахами білих та рожевих блискавиць. І видавалося нещасному брату Феодосію, що негода ця наче супроводжувала гостя цього пізнього, охороняла його та підкорялася очам його загадковим.

— До вас у ченці прийшов, — відловівся гість низьким, хрипким голосом, і брат Феодосій ледь утримався, аби не сахнутися від нього, й захрестився дрібно-дрібно, як роблять то зазвичай дуже старі люди. Щось недобре, зловісне вчулося йому в тім глухуватім, низькім голосі, а слова незнайомця — так ті й узагалі перестрашили ледь не до гикавки. Та який же з нього чернець, з цього вродливого диявола, коли хоч зараз бери та малюй з нього володаря пекла для ікони Страшного суду. — Люди переказували мені, що у вас ченців приймають.

Феодосій поморщився.

— Приймають. Але це не до мене, треба до отця єгумена.

— Так ведіть мене до нього.

Як не бажалося старому Феодосію відвадити геть дивакуватого гостя, та все ж зітхнув важко та мов приречено, пошамкав щось беззвучно про себе, повагався та

повів хлопця вузькими коридорами монастирського дому до покоїв отця єгумена, про себе шепочучи, що не до добра з'явився цей хлоп при обителі, ой не до добра, і він — многогрішний Феодосій — сам впустив до святих стін справжнє лихо.

Так і з'явився серед братії Мгарського монастиря новий послушник, двадцятирічний Данило Кажан, сирота села Мгар, котрий за день до свого приходу до монастиря поховав матір і кинув стару, ледь уже не розвалену вбогу хатину край села. Про матір його — красуню Настину Кажаниху — при селі ходило багато оповідок. Донька старого теслі Зосими Кажана, вона ще змолоду, ва впевненими доказами сільського жіноцтва, звешталася з силою нечистою, і яке б у селі не трапилося нещастя — усе ставили в провину Настині, і не раз вона була битою, не раз утікала від розлучених односельців, коли ті не на жарт погрожувалися спалити її відьомське тіло многогрішне, хоч яке гарне воно було. Та все ж Настина, мов замовлена, уникала смерті, а потім узагалі обродилася сином Данилом, так і не збігавши до вітваря й невідомо від кого придбавши синочка. Ото вже загуділо жіноцтво, й чого тільки не навігадувала буява жіноча уява — й пану сотнику козакому батьківство приписували, за що сотничиха не одній бабі язика покрутила, й до ченців з монастиря добиралися, що, мовляв, якийсь згрішив, спокусила, бісівська вгодниця. А потім й узагалі дійшли впевненості, що породила Настина Данила від господаря свого рогатого, і хлопця в селі від того часу й ненавиділи, й боялися, й цікавилися ним. А Данило зростав досить тихим, можливо, що дещо відлюдькуватим хлопцем, котрим мало хто піклувався,

навіть і його рідна мати, котра до самої своєї смерті мала до сина досить незрозумілі почуття — могла й приголубити, а могла й копняка добрячого дати, коли траплялося бувати їй не в настрої.

Що ж привело мовчазного цього, але вродливого хлопця до обителі, не знав ніхто, а питати не питали, сам же він не розповідав, усе відмовчувався, тільки перед єгуменом сповідався, та той зберігав таємницю його сповіді, замовчував, сповістивши братії, що Данила прийнято послушником. Та хоча єгумен його й прийняв, з братії ж цього Кажана ніхто не любив, а особлива нелюбов до нього була у старого Феодосія, котрий першим привітав його в стінах монастиря. Чи то в діда на страх його, на старості літ, після довгих років посту та молитви відкрився дар прозорливості, а чи, може, він таки геть уже розумом пошкодився від старості, та варто було йому забачити високу постать Данила, як починав він дрижати усім тілом і хреститися, нещадно смикаючи хрест тремтячими пальцями, і мов кам'янів, поки на зникне з очей Данило, а тоді шепотів під носа:

— Господи, помилуй! Сам сатана в монастирі!

Братія тільки всміхалася на ті бурмотіння діда, геть не вважаючи, що Кажан і справді був сатаною. Парубок як парубок, ну хіба що трішки відлюдькуватий і мовчазний, не полюбляв ні розмов, ні товариства. Але святої води не боявся й від отця диякона з пахучим кадилом зайцем наполоханим за монастирські стіни не втікав. Жив тишенько, трудився за благословенням єгумена, а те, що мав лице таке та очі полум'яні, — то що ж зробиш, вродився хлоп таким.

Спливав поволі час, спливав повз стіни монастиря, а Данило так і жив у його святих стінах. Почив у Бозі старий Феодосій, котрий так і не полишив свого й до останнього подиху вважав, що впустив у ту далеку ніч, коли вирувалася над монастирем страшна негода, самого диявола, й, помираючи, гірко плакав за свій гріх і бурмотів, що гнати геть мав того гостя. Та помер він, поховала його братія, й забулися поступово його старечі розмови, а за три роки прийняв послушник Данило чернечий постриг з ім'ям Антонія. І без того мовчазний, зробився він після постригу геть тихим, добре, коли буркне за день слово чи два, й мовчить, тільки позиркує з-під клобука. Очі в нього полишалися все такими ж — вогняними та пронизливими, й багато хто жалкувався, що від погляду його робилося людям негарно, та єгумен таким розмовам віри не мав.

На другий рік його постригу з'явився при монастирі дуже й дуже щедрий та заможний благодійник, купець, що приїхав до Лубен і торгував хутрами та перлинами, — москаль Прокіп Стоянов. Високий, рожеволиций товстун, з рудою чуприною та голосом, подібним до грому, удівець та дуже побожлива людина. Містечком шепотілися, що купець цей, котрий переїхав до Лубен назавжди, невідомо з якої примхи змінивши Москву на маленьке містечко, був настільки заможним, що на золоті й їв, і спав, і з золота ж і впивався медовухою, коли посту не було. Та окрім золота, хутра та перлин, мав купець ще одну коштовність, найціннішу з усіх його перлин, — кохану доньку Марфу Прокопівну. Диво, якою гарною була та донечка — невеличка зростом, ладна та пригожа, геть із татком не схожа й чарівна, волосся

мала темне та густе й очі материнські чорні. Успадкувала вона від татка лиш норов, й Лубни іншої подібної реготухи ще й не бачили, такою вже була веселою, й батько не міг на неї надихатися, пестував і жалкував доню з неймовірною силою й усе бідкався, що дружина його, світ Наталя Абакумівна, котра померла, народжуючи Марфу, не має щастя зріти донечку свою пречудову.

Дуже набожливий, почав Стоянов часто на служби до монастиря навідуватися, а згодом і Марфу з собою возити. А знав би купець, чим закінчиться моління доні коханої у Мгарському Спасо-Преображенському монастирі, й близько б до воріт не підпустив.

Хто його знає, чия була на то воля — Божа чи диявольська, — та трапилося після появи в монастирі Марфи Стоянової так, що закохався мовчазний та похмурий Данило-Антоній у чарівну купецьку доньку. А як закохався — палко, до божевілля, враз, здавалося, забувши про всі чернечі обітниці, що давав їх братії та єгумену. Та що там обітниці — увесь білий світ ним забувся, власне життя своє забув. Мов той сновида, мов дух не-впокоений, сновигав тепер монастирським дворищем, бурмотів собі щось під носа, натикаючись то на воза, то на прочанина, то на котрогось з ченців. Мов сліпий чи мертвий, вештався без цілі й оживався, прокидався тільки тоді, коли біля монастиря з'являвся багатий тарнтас Стоянова, упряжений четвіркою білих коней, і з його нутрощів з'являлася красуня Марфа. Годинами міг би простояти нерухомо, милуючись стрункою по-статтю та чарівним личком Марфи Стоянової, й ніщо у світі не було спроможним відірвати його від того зачарованого милування. А вона... Примхлива, випещена

батечком молода красуня, можливо, й помічала відчай-ну закоханість молодого ченця, та вдавала, що взагалі його не існує, проходила повз нього, наче не поруч молодика, а пустку котрусь, наче не помічала його... Та й куди було помічати похмурого, злиденного ченця, коли багато заможних та вродливих женихів падалося до її маленьких ніжок, узутих у багаті хутряні черевички. А Антоній геть пропадався, живцем згорався у коханні своєму болючому. Й ні гвалт єгумена, ні докори його, ні увіщування, ані насміх братії та слова їхні про то, що такий багатій, як купець Стоянов, його — злидня нещасного — й на поріг свій не пустить, — ніщо не могло подіяти на закоханого вперше в житті ченця Антонія.

Єгумен, вбачаючи таке мордування, вирішив відправити його на далекий вигін пасти корів із ченцем, що був уже в літах, а коли Антоній спробував відмовитися, пригрозився, що вижене його геть за ослух. Антоній посперечався ще, але потім таки скорився, подався з Лаврентієм, колишнім козаком, на далекий випас. Вважав намісник, що відстань та розлука прохолонуть серце палкого закоханого, але сталося так...

Що саме там сталося, того вже не відав ніхто, навіть той же Лаврентій, котрий був з Антонієм на випасі. Потім різного люди балакали, що наче звівся закоханий чернець біля річки Сули пізньої ночі з нечистою силою, душу свою безсмертну не пожалкував, віддав за можливість бути разом із коханою, й вважали всі подібні розмови вигадками та побрехеньками.

Але, як би то хто про це не говорив, та повернувся Антоній після того ще більш дивним. А очі його... та в них неможливо було й поглянути, такий вогонь горівся

всередині. В ніч його повернення, як й у ніч приходу до монастиря, розгулялася над селом та монастирем страшна негода. Гримало так, що гасли лампади, дерева виривало з корінням, а вітер завивав, мов то всі сили пекла вирвалися на волю й волали страшно, зібравшись під стінами обителі. Муторно та страшно було братії пережити ту ніч, й вони не поснули, зібралися у трапезній та промолилися до самого ранку.

Не було серед них одного лиш ченця — Антонія.

А вранці зник він з обителі.

Єгумен настрашився, що чи не самогубством він покінчив життя своє молоде, почав усилено молитися за заблукалу свою вівцю, котру не спромігся врятувати, й плакав гірко за сиротою тим дивним. А Антоній за тиждень з'явився в Лубнах — з'явився пишним та заможним паном. Придбав великий маєток під містом і перш за все запросив на гостину до себе купця Стоянова з чарівною донькою. Та запросив їх уже не вбогий чернець Антоній і не сирота Данило Кажан, котрий після смерті матері постукався до монастиря в латаній, грубій сорочці. Ні, господарем маєтку був ясновельможний пан Данило Миронович Кажановський, вдягнений не в стару чернечу рясу, а в шовки та оксамити, й у котрого від бідного ченця Антонія полишилася тільки врода, могутня постать та ті вогняні, пронизливі чорні очі.

Красуня Марфа Стоянова, котра раніш презирливо відвертала від нього чарівне своє рум'яне личко, вмить, мов причаклована, закохалася, а Прокіп Стоянов, що давно мріяв віддати доньку за значного багатія, без вагань благословив її на шлюб з Кажановським.

Колишній чернець, котрий порушив обітницю чернецтва та невідомо як перетворився за один тиждень на надзвичайно заможну людину, тепер мало чим нагадував мовчазного того Антонія. Видавалося, що наче й одна то людина полишалася — й лицем вродливим, й постаттю могутньою, й гривною чорного, мов ніч, волосся, але в той же час мов іншим він зробився, геть іншим, й відразу не розібрати було, в чому саме полягалася та різниця. Та вридивившись уважніше, можна було помітити й новий, жорсткий вираз його вродливого обличчя, й голос, котрий лунав раніш так рідко, а зараз звучав у всіх кутках, здавалося, будинку, заповзято наказуючи чи лаючи когось із челяді. Та особливо змінилися й без того дивакуваті його очі. Вогонь, що бачився в них раніш, тепер запалав просто з нестерпною силою, й більше хвилини ніхто не міг витримати того погляду, що пронизував людину чи не до кісток одночасно й жаром, й невимовним холодом. Холодом таким, що людина починала від нього ніби ціпеніти, кам'яніти, отямлюючись уже дуже нескоро. Навіть набожний Стоянов почав боятися зятя, й не раз можна було почути від купця, що починає він жалкувати об тім, що віддав доню свою кохану за ту незрозумілу людину, що діяв він тоді, наче затьмарений, засліплений заможністю Кажановського, яка невідомо звідки й виникла. Й усе частіш замислювався він над походженням статків свого зятя, бідкався, та нічого не міг вдіяти, адже доня його була вже належною мужу своєму.

А Марфа Прокопівна, тепер уже Кажановська, що відчувала вона? Як жилося їй дружиною ченця-селянина, котрий стрімко витнувся до заможності, хоча ще